

Цар Ираклије замоли папу, да му пошље мисионаре, који би досељене Србе и Хрвате хришћанској вери поучили. Још не бејаше настала поцепаност источне и западне цркве, византијски цареви бејаху у најбољој слози са римским папама, чији су изасланици већ почели покрштавати народ у Далмацији. Појмљиво је дакле, што се Ираклије обратио папи. И тако је хришћанство Србима проповедано по католичким догматима. Које су вере били незнабошци Срби кад се доселише? У разлагање тога питања не ћемо се упуштати. Оно стоји, да је један део досељених племена без опирања примио хришћанство; али се тако исто лако вратио својој старој вери. Након једног века по Ираклију, кад су византијски цареви својим домаћим пословима и на државним границама моћнијим непријатељима заузети били, нису се могли много освртати и на овај једва познати народ, који се на далеком западу мирно настанио. Тако се чини, да први покушаји покрштавања нису трајна успеха показали.

У 9-ом веку посла цар Василије у српске земље нове проповеднике, али ови бејаху већ из Византије. Да ли су Срби сами изјавили жељу да се покрсте, као што тврди Константин, или је то учинио Василије, и не питајући их, то не ћемо испитивати, али је истина, да се Срби нису ни у овој прилици противили хришћанској науци. Међутим се јаче ширење хришћанства у народу рачуна од онога доба (9-ог века), кад се трудом словенских апостола Ћирила и Методија на српској земљи појавише мисионари словенског порекла, да народу нову веру народним језиком проповедају. И заиста је већ онда словенски језик у српској цркви у тој мери употребљаван, да је 925. године сабор у Спљету забранио употребу словенског језика а заповедио да се само латински језик употребљава, као што је то свуда на западу уобичајено било. Хрвати се лако покорише саборској одлуци али су Срби и даље службу божију на своме језику служили. Од тога времена почиње одвајање Хрвата и Срба по вери, који је раздвој и на њихову народност све до данашњих дана силно утицао.

Новији српски писци, говорећи о слабом успеху у преобраћају, који су цареви Ираклије и Василије, најпре преко латинских а за тим преко грчких свештеника вршили, налазе томе узрока у тој околности, што народ, неразумевајући ове проповеднике, није могао ни примити њихову науку, а напротив разумевајући поуке словенских свештеника, одмах је и нову науку радо присвојио.

Овај назор не можемо усвојити. Прави узрок, што се преобраћај на српској земљи лагано ширио, јамачно је лежао у политичком строју српскога народа. Онај преображај свега грађанског и човечанскога бића и свију тадашњих одношаја, у след чега је хришћанство за време својега постанка постало у римској држави животном потребом целог друштва, учинио је, да се нова наука, која је тежњи онога века одговарала, брзо ширила, без припомоћи државне власти, па шта више и поред њезиног отпора. Али у познијим вековима, после распада римске државе, или ван њезиних граница, код оних народа, где не беше потребе такога новачења, ту се, по сведочанству историје, хришћанство, готово без изузетка, само принудним средствима државне власти могло одомаћити, било да је то чинио владалац онога народа, који се преобраћао, или неки силнији страни владалац.

Као што смо видели, у српским земљама још није било у оно време такве снажне једноставне државне власти, која би силом могла што год изнудити. Жупани су у својој жупи независно